

STATUTE ALE REUNIUNILOR CULTURALE. ROLUL LOR ÎN AFIRMAREA MIȘCĂRII CULTURALE ROMÂNEȘTI DIN BANATUL ISTORIC

Ioan Munteanu *

Cuvinte cheie: Banat, secolele XIX-XX, cultură, reuniuni culturale
Keywords: Banat, XIX-XX centuries, culture, cultural assemblies

Reuniunile culturale au avut menirea să conserve tradițiile și obiceiurile atât de bogate și diverse din Banatul istoric. Activitatea lor a fost importantă, având o contribuție esențială la păstrarea și afirmarea conștiinței naționale, la apărarea limbii materne, a datinilor și aspectelor culturale. Prin intermediul lor țăranul bănățean a fost obișnuit să citească, să prețuiască cartea, a fost îndrumat să se încadreze într-o muncă disciplinată, orientată spre aprecierea valorilor colective¹. Contribuția lor a fost majoră la adâncirea filonului bogat al cântecului și muzicii, al teatrului și creației literare. De aceea, activitatea pe care au desfășurat-o a avut deosebită aderență la publicul bănățean, fiind considerată un factor real de dezvoltare a sentimentului național și religios al populației românești². S-a manifestat cu vigoare în centrele urbane și mai cu seamă în localitățile rurale, antrenând persoane din toate categoriile sociale, impulsionând interesul pentru cultură. Organizarea reuniunilor culturale a pornit, în majoritatea cazurilor, din inițiativa preoților și învățătorilor, iar uneori a țăranilor din localitate. Preocuparea sătenilor pentru susținerea acestor instituții culturale, mai ales a corurilor, își avea justificarea în realitatea politică din acele timpuri. În mare parte, românii au fost marginalizați sau chiar excluși din viața politică. Le-a rămas însă posibilitatea de afirmare în viața culturală, cu toate

* Universitatea de Vest Timișoara, Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, b-dul Vasile Pârvan, nr. 4.

¹ Constantin Tufan Stan, *De la Reuniunea Română de Cântări și Muzică la corul „Ion Vidu”. 1810-2010*, Timișoara, 2010, p. 17.

² *FD*, XXVII, 1912, nr. 46, din 11/24 noiembrie, p. 4.

opreliștile de care s-au lovit. Românul – menționa scriitorul Virgil Birou – în „cântec a putut să facă politică și acte de vitejie, în cântec și-a epuizat plusul de vitalitate și dexteritate, căci se cere multă știință să faci un cântec frumos. Nici nu l-a costat nimic. Dumnezeu i-a dat instrumental gratis, iar în codru și pe țarină nimeni nu l-a putut urmări pentru cântare. Și, tot cântând, degeaba s-au trudit să-l deznaționalizeze. Degeaba au forțat limbi străine în școală și Biserică. Pentru că el cânta românește”³. Această realitate explică solicitarea locuitorilor din satele bănățene de a se încadra pe posturi de învățători persoane capabile să organizeze și să instruiască coruri. În cererea înaintată Episcopiei Caransebeșului de locuitorii din Bocșa se solicita ca postul vacant de învățător să fie dat unui cadru didactic care să poată instrui corul local⁴.

Ca instituții cu implicare directă în viața comunităților românești din Banatul istoric, a fost necesar ca organizarea și activitatea desfășurată să se realizeze pe baza unor statute aprobate de autoritățile vremii. Acestea erau redactate de intelectualii existenți în localitățile bănățene, la care, uneori, se asociau meseriași, mici negustori, funcționari și chiar săteni cu mai multă știință de carte. Statutul Societății de lectură Ioan Popasu a elevilor de la Institutul Teologic-Pedagogic din Caransebeș a fost alcătuit de o comisie formată din profesori ai acestei unități de învățământ⁵. Elaborarea statutelor a fost o chestiune de reală însemnătate și a implicat discernământ și multă grijă din partea autorilor. Ele urmau a fi atent verificate de autoritățile ministeriale maghiare înainte de a fi aprobate. Se cunoștea faptul că activitatea reuniunilor culturale românești nu convenea acestor autorități și că statutele respective vizau scopuri mult mai largi decât prevederile înscrise în textul lor, vizau obiective menite să mențină trează și să afirme conștiința națională, să apere limba maternă⁶. Românii trăiau în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea o perioadă de efervescență în viața culturală, dar a fost și o etapă de cu probleme din pricina

³ V. Birou, *Oameni și locuri din Caraș*, Timișoara, 1982, p. 98-99.

⁴ Angela Rotaru-Dumitrescu, *Istoria învățământului românesc din Banat. 1900-1918*, Timișoara, 2010, p. 256.

⁵ D. Alic, *Aspecte organizatorice din activitatea Societății de lectură „Ioan Popasu” a studenților de la Institutul Teologic Ortodox Român din Caransebeș, în Biserică și Comunitate în Banat și Transilvania*, I, Timișoara, 2007, p. 25.

⁶ I. Pârvu, *Biserică și Societate în Episcopia Caransebeșului în perioada păstoririi Episcopului Nicolae Popea. 1889-1908*, Timișoara, 2009, p. 198.

condițiilor politice impuse în societate⁷. De aceea, redactarea statutelor trebuia realizată cu atenție și subtilitate spre a nu oferi autorității ministeriale motive de respingere.

Cu toată grija și rigoarea autorilor, autoritățile au folosit pretexte în repetate rânduri pentru a tergiversa aprobarea sau a hotărâ respingerea statutelor unor reuniuni culturale românești. Statutele corului din Broșteni, întemeiat în anul 1903, au fost aprobate doar în anul 1910, după succesive amânări, motivându-se că s-a propus și înființarea unei „casine și biblioteci corespunzătoare poporului”⁸. Reuniunea din Bocșa Română prevedea, în art. 3 din statute, înființarea unei școli de muzică în limba română, folosită ca pretext de autorități pentru a respinge Statutele. Tot din motive politice au fost respinse statutele reuniunilor culturale din Iladia și Mercina⁹. Comitele de Timiș solicită, în 31 mai 1892, Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice din Budapesta să refuze aprobarea statutelor Asociației femeilor ortodoxe române din Lipova care reunea reprezentanți de frunte ai societății românești din localitate. Își motiva astfel pretenția: „în ultimii ani s-a observat că mai ales românii sub forma asociațiilor culturale și de binefacere, urmăresc cultivarea și dezvoltarea sentimentului naționalist și al solidarității naționale. Acest lucru se observă mai ales la asociațiile în care preoții și învățătorii, aderenți ai curentului naționalist, au rolul de conducători”¹⁰. A fost și motivul pentru care notarul comunal din Beregsău interzice activitatea reuniunii locale. Potrivit statutelor, scopul acesteia era „cultivarea locuitorilor din comuna bisericească”. Notarul consideră că prin activitatea desfășurată „se politizează”. Pretorul cercual ordonă „să bată toba în sat ca acela care o cuteza să meargă la școală și la cor o fi dus cu geandarmii”¹¹. Toate aceste hotărâri ale autorităților urmăreau să zădărnicească strădaniile românilor bănățeni de a-și cultiva valorile tradiționale și afirma cultura națională. Reuniunile culturale erau considerate de autoritățile maghiare ca fortărețe ale românismului, ca mijloace de prețuire a tradițiilor și datinilor strămoșești, de sensibilizare a locuitorilor români

⁷ Lucian Mic, Episcopul Caransebeșului, *Mărturisire și Devenire în Episcopia Caransebeșului. Studii de istorie bisericească*, Caransebeș, 2010, p. 84.

⁸ I. Pârvu, *op. cit.*, p. 199.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Angela Rotaru-Dumitrescu, *op. cit.*, p. 264; Cf. Zenovie Pâclișanu, *Guvernele maghiare și mișcările culturale ale românilor ardeleni*, în *Revista fundațiilor regale*, 1, 1934, p. 124.

¹¹ *Educatorul*, Oravița, III, 1911, nr. 4, aprilie, p. 75-76.

pentru susținerea actului cultural¹². Această realitate explică îndârjirea manifestată de ministerele maghiare față de aprobarea statutelor reuniunilor culturale românești.

Atitudinea ministerelor maghiare va avea consecințe directe asupra comportării autorităților locale bănățene, încurajându-le acțiunile obstructioniste față de activitatea reuniunilor culturale, facilitându-le posibilitatea de a recurge la abuzuri. Este cazul situației de la Beregsău. Comportamentul autorităților ministeriale în privința aprobării statutelor, marcat uneori de tergiversări și respingeri, a generat o situație specială în Banatul istoric până în anii primului război mondial. Au fost înființate numeroase asociații culturale: coruri, reuniuni de lectură, reuniuni de cânt și muzică care vor activa în localitățile bănățene timp de ani de zile fără să-și redacteze statute proprii sau fără să ceară aprobare ministerială pentru cele elaborate. Era o manifestare clară a rezistenței față de presiunile exercitate de autorități, o opunere la măsurile abuzive. În asemenea situații, conducerea reuniunilor culturale recurgea doar la obținerea aprobării din partea organelor bisericești ortodoxe superioare, în special a Consistoriului Diecezan. Societatea de lectură „Ioan Popasu” a elevilor de la Institutul Teologic-Pedagogic din Caransebeș avea statute aprobate de către Consistoriul Eparhial în anul 1868¹³, statute ce vor fi redactate din nou în anul 1888¹⁴. Conținutul majorității Statutelor pune în discuție o problemă de principiu. Aveau stipulate o serie de obiective care lăsaus deschisă posibilitatea ca în realizare să depășească stricta definiție din text, fiind caracterizate prin formulări vagi sau cu caracter general. Această situație a pus episcopiile în imposibilitatea de a decide singure și în mod independent aprobarea funcționării reuniunilor¹⁵. Din această realitate s-a impus cerința că aprobarea de funcționare în condiții de legalitate să fie obținută de la organele ministeriale, fiind solicitată Ministerului de Interne sau Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. Rezolvarea solicitărilor a fost adeseori greoaie, marcată de tergiversări și respingeri.

Statutele reuniunilor culturale au fost cuprinzătoare și includeau detalieri importante cu privire la modul de organizare internă și la conținutul activităților desfășurate. Constatăm o abordare oarecum similară a proble-

¹² Dumitru Jompan, *Coruri și fanfare din Banat. Caraș-Severin*, Timișoara, 2003, p. 12.

¹³ D. Alic, *op. cit.*, p. 25.

¹⁴ Constantin Brătescu, *Episcopul Ioan Popasu și cultura bănățeană*, Timișoara, 1995, p. 87.

¹⁵ Angela Rotaru-Dumitrescu, *op. cit.*, p. 264.

melor prezentate în textul acestora la diferite reuniuni. Există însă și o serie de deosebiri provenite din modul de formulare a problemelor, din preocuparea de a le corela cu cerințele și posibilitățile locale. În general, cuprindeau următoarele chestiuni:¹⁶ 1) denumirea reuniunii; 2) scopul preconizat; 3) mijloacele de atingere a scopului: a) culturale; b) materiale; 4) membrii Reuniunii: a) primirea; b) categoriile de membri; c) drepturile și îndatoririle acestora; d) încetarea drepturilor și datoriilor; e) excluderea; 5) conducerea reuniunii: a) adunarea generală; b) comitetul; c) oficialii; d) agendele oficialiilor (președintele; vice președintele; notarul (secretarul); „dirigentul”; casierul; controlorul; arhivarul – bibliotecarul; avocatul); 6) dispoziții generale: a) controlarea casei (a venitului și cheltuielilor); b) fondul permanent al reuniunii; c) administrarea fondului; d) aplanarea neînțelegerilor dintre membri; e) modificarea statutului; f) dizolvarea reuniunii; g) inspecția supremă. În unele statute observăm stipulații suplimentare, care se înscriu totuși în aceleași obiective comune. Menționăm în acest sens: precizarea motivelor excluderii unui membru; precizarea agendelor adunării generale și ale funcționarilor; stabilirea competențelor președintelui, notarului, arhivarului¹⁷. Erau precizări clare, care detaliau conținutul obiectivelor stabilite în text. Documentăm afirmațiile formulate cu o analiză a conținutului unor statute ale reuniunilor culturale din așezările bănățene.

Societatea Română de Cântări și Muzică din Caransebeș și-a propus ca scop „cultivarea cântărei și muzicei”. Ca mijloace de realizare stabilea: susținerea unei școli de cântări și muzică; utilizarea contribuțiilor membrilor fondatori, sprijinitori și activi; a venitului de la capitalul eventualelor fundațiuni; a câștigurilor de la manifestările culturale organizate¹⁸. Mijloacele preconizate indică preocuparea pentru diversificarea surselor materiale de susținere a activităților organizate și strădania de a obține fondurile necesare îndeplinirii scopului stabilit.

Detalieri clare se referă la calitatea de membru. Putea deveni membru al societății „fiecare cetățean onest”, ales pe baza unei hotărâri a comitetului. Excepție făceau membrii de onoare, aleși numai în Adunarea generală. Erau împărțiți în patru categorii: a) fondatori – cei care la primirea în Societate achitau 30 fl. ca taxă pentru formarea capitalului fundațional;

¹⁶ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Caraș-Severin (SJANCS), Fond *Reuniunea Română de Cântări și Muzică «Armonia» din Ticvaniul Mare*, dosar 3/1913, f. 1-13.

¹⁷ SJANCS, Fond *Reuniunea de Cântări și Muzică. Anina*, dosar 1/1920, f. 1-5.

¹⁸ SJANCS, Fond *Societatea de Cântări și Muzică din Caransebeș*, dosar 3/1876-1877, f. 1.

b) sprijinitori – cei care achitau anual, în rate lunare, o taxă de 6 fl.; c) activi – cei care achită o taxă anuală de 3 fl. și primeau instrucțiune în școala de cântări și muzică; d) onorari – cei aleși pentru meritele câștigate în susținerea intereselor societății¹⁹. Precis conturate erau și drepturile membrilor fondatori, sprijinitori și activi: participare cu vot decisiv la adoptarea hotărârilor adunării generale; a alege și a fi ales în societății; să consulte socotelile și casa societății; să ceară deslușiri despre administrarea banilor; să se informeze despre deciziile luate în comitet și în adunarea generală; să participe gratuit la manifestările culturale organizate de societate²⁰. În ansamblul lor, asigurau o posibilitate evidentă de implicare în organizarea internă a societății, în adoptarea de decizii și programarea manifestărilor. Practic, drepturile largi acordate membrilor determinau un anumit caracter democratic funcționării societății culturale. Membrii de onoare aveau doar drept de vot consultativ și puteau participa gratuit la acțiunile culturale inițiate de instituție. Înscrierea în societate a membrilor sprijinitori și activi se făcea pentru cel puțin un an.

La fel de riguros erau stipulate datoriile membrilor și încetarea acestora. Erau, în primul rând, obligați să plătească regulat taxele, iar cei activi să participe „la orele de instrucțiune și la producțiunile” societății²¹. Drepturile și îndatoririle încetau: a) în caz de moarte; b) prin ieșirea de bună voie din societate; c) prin strămutarea domiciliului; d) excludere. Cei care doreau ieșirea de bună voie se adresau, în scris, președintelui cu cel puțin o lună înainte de finele anului. Momentul de început al unui an de activitate era considerată data de 1 septembrie. Un membru exclus printr-o hotărâre a comitetului putea să apeleze la adunarea generală. Motivele excluderii puteau fi: a) purtare necuviincioasă și scandaloasă; b) absentare nemotivată, de mai multe ori, de la activitățile organizate de societate. Actul excluderii era premers de acordarea unei atenționări din partea comitetului, rămasă fără rezultat²².

Atent conturate erau dispozițiile de organizare internă. Administrarea societății se realiza prin: a) adunarea generală; b) comitet; c) președinte și d) funcționari. Adunarea generală ordinară se convoca cu 14 zile înainte de data întrunirii; se organiza la începutul fiecărui an; hotărârile validate trebu-

¹⁹ *Ibidem*, f. 1-2.

²⁰ *Ibidem*, f. 2.

²¹ *Ibidem*, f. 2-3.

²² *Ibidem*, f. 3.

iau aprobate de cel puțin 20 membri. Atribuțiile sale constau din: alegerea comitetului; alegerea membrilor de onoare prin vot nominal sau secret; cenzurarea socotelilor pe anul încheiat; votarea bugetului pe anul următor; modificarea statutului; hotărârea de desființare a societății. Comitetul era alcătuit din: președinte, notar (secretar), casier, cinci membri. O decizie validă se putea adopta numai cu prezența membrilor comitetului. Președintele Comitetului era și președintele adunării generale²³. Atribuțiile Comitetului și ale membrilor săi erau următoarele: executarea hotărârilor adunării generale și rezolvarea afacerilor care nu țineau de competența acesteia; admiterea sau demiterea magistrului de cântări; alegerea unui vicepreședinte care să înlocuiască președintele când acesta absentă sau „în casu de abzicere”. Statutul preciza și obligațiile multiple ale președintelui: să vegheze la executarea deciziilor comitetului; să convoace adunarea generală și ședințele comitetului; să mențină ordinea și disciplina între membrii societății; să reprezinte instituția în relațiile cu alte asociații; să controleze comitetul, magistrul de cântări și pe oficiali. Notarul avea ca atribuții: redactarea protocolului (procesului verbal) la ședințele adunării generale și ale comitetului; asigurarea corespondenței; îngrijirea de actele societății; verificarea arhivei și a registrului membrilor²⁴. Casierul păstra toate documentele referitoare la casa societății; era responsabil de averea acesteia; îndeplinea „erogațiunile” cu avizul președintelui²⁵. Caseria era controlată anual de președinte și comitet, care primeau de la casier un raport despre derularea veniturilor și cheltuielilor. Raportul era prezentat adunării generale.

Aplanarea neînțelegerilor dintre membri se realiza de un „județiu” (o comisie) ales pe baza Legii 54/1868, capitolul 3. Desființarea societății o hotăra adunarea generală, în prezența a cel puțin $\frac{3}{4}$ dintre membri și cu votul aprobator a $\frac{2}{3}$ dintre cei prezenți. Averea societății dizolvate putea fi folosită numai în scop public și național, potrivit cu legile statutului.²⁶ În partea finală a statutului se făcea mențiunea că cele înserate în cuprinsul său „se vor executa numai după aprobarea din partea Înalțului Ministeriu reg. ung.”. De asemenea, era precizat faptul că prevederile din statut pot fi modificate doar de Adunarea generală, cu votul dat de $\frac{2}{3}$ dintre membri prezenți.

²³ *Ibidem*, f. 4.

²⁴ *Ibidem*, f. 5.

²⁵ *Ibidem*, f. 6.

²⁶ *Ibidem*, f. 7.

Statutul Reuniunii de Teatru, Casinou și de Cetire din Oravița includea prevederi asemănătoare cu ale societății din Caransebeș. Cuprinde însă și o serie de detalieri care definesc mai exact obiectivele urmărite. Se face consemnarea că reuniunea a luat ființă prin fuziunea a două instituții culturale din Oravița: 1) Reuniunea Teatrului și Casinoului; 2) Casinoul și Reuniunea de Cetire civilă. Și-au îmbinat averea, administrând-o în comun²⁷. Statutul ținea seama de condițiile și posibilitățile locale, de specificul vieții culturale și mentalitatea oamenilor din părțile Oraviței. Oferă o imagine relativ cuprinzătoare asupra obiectivelor preconizate de reuniune, dar și asupra cerințelor, care se revendicau în desfășurarea acțiunilor culturale în spațiul Oraviței. Ca scop își stabilea: a) să procure publicului reprezentății teatrale; b) să promoveze viața socială prin procurarea de lectură folositoare; organizarea de petreceri și jocuri permise; c) asigurarea de instruire prin sporirea bibliotecii care stă liberă la dispoziția membrilor²⁸. Membru putea deveni un cetățean cu „renume nepătat”, care a împlinit „al 18-lea an de etate”. Primirea o aproba comitetul cu exprimarea majorității de voturi în secret.

Dispoziții minuțioase se refereau la organizarea internă, la structurile administrative, modul de activitate, drepturile și datoriile membrilor. Un membru ordinar plătea lunar o taxă de 50 de cruceri; cei externi achitau anual o taxă de 3 fl. Modificarea taxei o aproba Adunarea generală cu votul dat de $\frac{3}{4}$ din membrii prezenți. Membri externi erau considerați locuitorii cu domiciliul în comunele din vecinătatea Oraviței. Primirea ca membru se asocia cu asumarea unor obligații („datorințe” în text): a) să se supună „întru toate Statutelor”; b) să plătească anual o taxă stabilită; c) să accepte prezența ca membru până la sfârșitul anului calendaristic; d) să-și anunțe în scris, la Prezidiu, intenția de a părăsi Reuniunea, până la 15 octombrie. Membrii restanțieri cu taxa lunară erau avertizați, iar numele le era afișat la edificiul reuniunii. Neachitarea taxei timp de trei luni consecutive se finalizează cu excluderea²⁹.

Statutul prevedea dreptul membrilor de a introduce „oaspeți” în localul reuniunii, având responsabilitatea comportării acestora. „Oaspeții” erau înscriși într-un registru special („cartea de oaspeți”) și timp de 14 zile beneficiau de toate drepturile, inclusiv vizitarea localului contra unei taxe

²⁷ SJANCS, Fond *Asociația de Teatru, Casino și Cetire*, dosar 3/1875, f. 1.

²⁸ *Ibidem*, f. 1.

²⁹ *Ibidem*, f. 2.

de 50 cruceri. Locuitorii din Oravița puteau vizita localul cu aprobarea președintelui reuniunii³⁰. În același mod puteau proceda fiii membrilor în vacanțele școlare, având părinții datoria de a face o cerere scrisă, aprobată de președinte. O serie de amănunte detaliază modul de comportare a membrilor în reședința reuniunii. În sala de lectură („de cetire”) nu era permis a se vorbi cu ton mai înalt, a se ține discursuri ori „alte pertractări” pentru a nu fi conturbați cititorii. Nu era îngăduită mutarea jurnalelor din sala de lectură, iar după utilizare trebuiau introduse între coperțile stabilite. Jurnalele vechi nu puteau fi îndepărtate din sala de lectură până nu erau înlocuite cu jurnale noi. Localul reuniunii dispunea de o sală de billiard. Membrii achitau o taxă pentru practicarea jocului. Nu erau îngăduite decât trei jocuri succesive. Deteriorarea meselor de joc era suportată de jucători. Se puteau organiza unele petreceri în localul reuniunii cu permisiunea comitetului. Purtarea necuviincioasă a unui membru determina excluderea din reuniune, după ce prezidiul îl avertizase, fără rezultat, de trei ori. Aceeași sancțiune se aplica și membrilor inculpați în procese penale sau acuzați de crimă³¹. Neînțelegerile sau vătămrile între membri erau soluționate de „un juriu de onoare”, ales potrivit Legii 54/1868.

Problemele reuniunii erau conduse și rezolvate de: adunarea generală, comitet și de un prezidiu³². Convocarea adunării generale se făcea cu cel puțin opt zile înaintea întrunirii și era însoțită de anunțarea problemelor puse în dezbateră. Se convoca la cererea a trei membri din cmitet sau a 20 de membri ordinari. Pe lângă obligațiile generale cunoscute, se mai prevedeau datoriile: să adopte hotărâri privind abonarea de ziare și procurarea de cărți; alegerea funcționarilor; să prezinte procesele verbale ale ședințelor comitetului; să aprobe diferite împrumuturi; să adopte acele măsuri necesare susținerii Reuniunii³³. Adunarea generală era statutară cu condiția prezenței cel puțin a 1/5 din membri ordinari, domiciliați în Oravița. În caz contrar, se convoca, în decurs de 14 zile, o nouă adunare generală, deciziile fiind valide indiferent de numărul membrilor prezenți. Între îndatoririle comitetului mai erau incluse: să țină în stare bună averea mobilă și imobilă a reuniunii; să se îngrijească de fructificarea capitalului și amortizarea datoriilor; să aranjeze în mod corespunzător baluri, concerte, serate spre a

³⁰ *Ibidem*, f. 3.

³¹ *Ibidem*, f. 4.

³² *Ibidem*, f. 5.

³³ *Ibidem*, f. 5-6.

spori averea; să promoveze reprezentații și conferințe, acțiuni de distracție și instruire; să controleze cheltuielile stabilite prin buget; să asigure edificiul reuniunii contra incendiului; să acorde lunar câte 50 cruceri la 4 persoane sărace din Oravița. Comitetul organiza lunar cel puțin o ședință, convocată de președinte. Avea un caracter public, iar hotărârile le adopta cu majoritatea voturilor celor prezenți. Prezidiul se alegea anual în adunarea generală și se compunea din: președinte, vicepreședinte, inspectorul casieriei și teatrului, avocat, notar, bibliotecar (sau arhivar), casier, custodele mobilierului³⁴. Între atribuțiile președintelui mai erau introduse: să supravegheze exercitarea strictă a prevederilor statutare; să prezinte spre aprobare toate cheltuielile bugetare; să elaboreze un regulament pentru funcționari în vederea efectuării corecte a activităților și să-l supună aprobării comitetului³⁵. Statutul stabilea dreptul membrilor de a cunoaște deciziile comitetului și de a formula propuneri „de corijare”. În localul reuniunii era depusă „o carte anume” pentru înscrierea „de reclamațiuni și plânsori”³⁶.

Dizolvarea reuniunii se hotăra când aceasta „nu mai e în stare a procura mijloacele de lipsă pentru susținerea edificiilor și fondului instruct”. Decizia trebuia aprobată în adunarea generală de cel puțin $\frac{3}{4}$ din membri. Dacă un membru se pronunța pentru menținerea ei și în decurs de 6 săptămâni demonstra valabilitatea propunerii sale, dizolvarea era suspendată pe timp de un an, interval în care de edificiu și *fundus instructus* se îngrijea membrul respectiv³⁷. După expirarea suspendării, dizolvarea era aplicată. În cazul desființării reuniunii, suma rămasă după achitarea datoriilor și acoperirea cheltuielilor cu întreținerea edificiului era pusă la dispoziția autorităților școlare pentru fondul fundațional. Trebuia folosită pentru susținerea unei școli medii în Oravița³⁸. De edificiu urma să se îngrijească comuna Oravița. Statutele Reuniunii din Oravița au fost văzute și aprobate la 29 septembrie 1875 de Ministerul de Interne ungar. S-a pus condiția ca prevederile din statute să fie respectate „cât mai punctual”. În cazul că se constata periclitarea intereselor statutului maghiar, ministerul va dispune interzicerea ei³⁹.

³⁴ *Ibidem*, f. 8.

³⁵ *Ibidem*, f. 8.

³⁶ *Ibidem*, f. 9.

³⁷ *Ibidem*, f. 9.

³⁸ *Ibidem*, f. 10.

³⁹ *Ibidem*, f. 9.

În numeroase privințe satutele Reuniunii Române de Cânt și Muzică «Armonia» din Ticvaniul Mare erau asemănătoare cu cele de la Caransebeș și Oravița. Și în cuprinsul lor constatăm unele deosebiri de formulare, precizări suplimentare cu menirea de a le corela cu cerințele și posibilitățile din localitate. Ne vom referi doar la aceste deosebiri. Statutele au fost aprobate de adunarea generală de constituire în 28 octombrie 1888. Au fost respinse de trei ori de ministerul ungar. Stabileau ca scop: cultivarea și promovarea cântului artistic și a muzicii atât religioase cât și profane⁴⁰. Realizarea scopului se înfăptuia prin: 1) mijloace culturale între care: a) înființarea unei școli de cânt și muzică; b) formarea unei biblioteci cu cărțile necesare; c) procurarea de cărți, periodice și instrumente muzicale; d) organizarea de manifestări culturale publice și 2) mijloace materiale, care includeau: a) taxele membrilor; b) donații și ajutoare; c) daruri și ofrande voluntare; d) venitul adus de manifestările culturale organizate de Reuniune⁴¹.

Atent conturate sunt dispozițiile referitoare la organizarea internă a reuniunii. Statutele stabileau că membrii fondatori plăteau o singură dată taxa de 20 coroane; cei ajutători achitau anual o taxă de două coroane; cei activi sau ordinari trebuiau să „conlucre la corul Reuniunii”. Taxele achitate de membri constituiau un „fond permanent” din care se acopereau cheltuielile urgente sau eventualele deficite. Cetățenii din străinătate puteau deveni membri onorari, însă numai cu aprobarea Ministerului de Interne⁴². Unele precizări se refereau și la drepturile membrilor. Între drepturile incluse și în alte statute, cele privind Reuniunea din Ticvaniul Mare mai stabileau: posibilitatea de a propune „regule speciale pentru afacerile interne ale comitetului; alegerea funcționarilor; beneficiere de scaun gratuit la manifestările culturale organizate de Reuniune; să ceară președintelui convocarea Adunării generale.⁴³ Membrii activi erau datori să activeze cel puțin zece ani în reuniune, să frecventeze regulat orele de instrucție, să arate deplină ascultare „dirigentului”. Statutele făceau și menționarea: biserica din localitate susține reuniunea, îi asigură localul pentru școala de cânt, în consecință membrii activi aveau obligația de a participa la activitatea corului bisericesc. Excluderea unui membru se efectua în următoarele

⁴⁰ SJANCS, Fond *Reuniunea Română de Cântări și Muzică «Armonia» din Ticvaniul Mare*, dosar 3/1913, f. 1.

⁴¹ *Ibidem*, f. 1-2.

⁴² *Ibidem*, f. 2.

⁴³ *Ibidem*, f. 4-5.

condiții: purtare scandaloasă; neachitarea timp de jumătate de an a taxei stabilite; absență nemotivată de la orele de instrucțiune și acțiunile organizate de reuniune. În cazul excluderii se aplica și o amendă de o coroană pentru fiecare lună cât a avut calitatea de membru⁴⁴.

Între agendele de activitate ale adunării generale, mai erau incluse, pe lângă prevederile obișnuite: alegerea unei comisii menite să cenzureze rapoartele și socoțile instituției; revizuirea regulamentului pentru afacerile interne ale comitetului; stabilirea salariului „dirigentului”, modificarea Statutului⁴⁵. Adunarea generală era convocată cu cel puțin opt zile înainte de data întrunirii. Adopta hotărâri cu votul $\frac{1}{4}$ din membrii prezenți. Membrii Comitetului erau aleși pe durata unui an dintre care trei persoane trebuiau să aparțină membrilor activi. Ședințele sale erau publice, iar hotărârile le adopta cu majoritate relativă de voturi. Competența acestuia „se extinde peste toate afacerile care privesc reuniunea și care nu sunt rezervate adunării generale”⁴⁶. Între altele, avea obligația: să cerceteze rapoartele anuale pe care președintele le prezenta adunării generale; să alcătuiască proiectul de buget; să rezolve toate chestiunile curente; alegea comisia verificatoare; stabilea desfășurarea manifestărilor culturale; procura cărțile, periodicile și instrumentele musicale; menținea disciplina între membrii; veghea la respectarea statutului⁴⁷. Cu excepția „dirigentului”, care era salariat, ceilalți membri din corpul oficialilor „nu primesc nici un fel de remunerație”⁴⁸. Atribuțiile președintelui mai includeau: să vegheze asupra activității oficialilor; să anunțe membrilor toate deciziile validate; să semneze, împreună cu notarul, toate actele emenate de reuniune, să decidă în caz de egalitate de voturi. Vicepreședintele avea toate drepturile președintelui în cazul că acesta „este împiedicat în împlinirea oficiului său”⁴⁹. Secretarul reuniunii îndeplinea agendele notariale; păstra ordinea vorbitorilor; purta corespondența; păstra sigiliul; ținea evidența membrilor. Casierul avea ca obligații: să păstreze evidența „socoților” (veniturile și cheltuielile) reuniunii, să primească taxele anuale și să păstreze evidența casei, alcătuirea anuală a bilanțului, administrarea banilor potrivit hotărârilor comitetului, purta responsabilitatea averii instituției. Arhivarul sau bibliotecarul se îngrijea de

⁴⁴ *Ibidem*, f. 6.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 7-8.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 8.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 8-9.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 9.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 10.

cărți, periodice, instrumentele muzicale, împrumuta membrilor o carte pe termen de 30 de zile, ținea evidența inventarului reuniunii⁵⁰. Controlarea casieriei o realiza președintele și comitetul. Adunarea generală putea alege o comisie din trei membrii pentru „suprarevizia socioții”, adică supracontrolul veniturilor și cheltuielilor.

Statutele prevedeau posibilitatea ca reuniunea să-și realizeze „un fond permanent” provenind din: taxe, donații, dispuneri testamentare, sume votate de adunarea generală. Capitalul constituit al fondului era depus spre fructificare și doar profitul anual se întrebuița pentru acoperirea cheltuielilor. Se puteau acorda și împrumuturi cu acoperire legală. Neînțelegerile ivite între membri se aplanau „printr-un județ de pace”. Dizolvarea reuniunii o hotăra numai adunarea generală, în prezența a $\frac{3}{4}$ dintre membri și cu $\frac{2}{3}$ de voturi⁵¹. În caz de dizolvare, „toată averea Reuniunii va trece în posesia școalei elementare Greco-catolice române din Ticvaniul Mare”⁵². Decizia Adunării generale de modificare a statutelor, de dizolvare a reuniunii și de dispunere a averii trebuia aprobată de Ministerul de Interne ungar înainte de executare.

Prevederile statutare scot în evidență o realitate importantă. Reuniunile culturale s-au impus în viața comunităților bănățene ca modalități și factori de educație morală, de apropiere a locuitorilor, de implicare în cunoașterea valorilor naționale. Activitatea lor a fost, în general, un spațiu în care moralitatea și normalitatea trebuiau respectate și cultivate printr-o acțiune colectivă⁵³. De aceea, prima condiție care determina excluderea unui membru era comportarea scandaloasă și necuviincioasă. Acei membri – specifica un statut – care „se vor păta prin furturi, bătăi, batjocuri și suduiri de conducători” cei care concluzionează contra ordinii, aceia „fără amânare se vor exclude”⁵⁴. Statutele defineau și o orientare certă a reuniunilor culturale spre îndeplinirea unor obiective naționale. Faptul că în programul manifestărilor culturale erau incluse mereu cântece românești, piesele de teatru ale scriitorilor români, cântecele populare locale le-a impus în conștiința comunităților bănățene ca modalități evidente de susținere a mișcării naționale, de afirmare a culturii proprii, cu specificitatea

⁵⁰ *Ibidem*, f. 10-11.

⁵¹ *Ibidem*, f. 12.

⁵² *Ibidem*, f. 13.

⁵³ V. Popeangă, *Eparhia Aradului în perioada instituționalizării culturii naționale. 1807-1948*, Arad, 2006, p. 155.

⁵⁴ *Ibidem*.

dată de tradiția istorică⁵⁵. Mesajul lor, cultural și românesc, sensibiliza publicul participant la manifestările culturale, îi încuraja credința în soluționarea aspirațiilor naționale, îi întărea voința de a apăra limba maternă.

Conținutul statutelor și aprobarea lor a facilitat realizarea acestui dublu obiectiv: moral și național, a îngăduit dobândirea unei relative protecții față de presiunea exercitată de autorități și va asigura posibilitatea desfășurării unei acțiuni culturale complexe, în care cântecul s-a împletit cu reprezentarea teatrală, cu recitățile de poezii. Prin întreaga lor desfășurare au contribuit la afirmarea mișcării culturale românești în Banatul istoric până la declanșarea primului război mondial. Stau mărturie statutele și activitatea reuniunilor culturale din Caransebeș, Oravița, Bocșa Română, Ticvaniul Mare, Orșova, Vrani, Naidăș, Pesac, Cernetez, Cuvejdia, Birchiș etc.

Statutele reuniunilor culturale prevedeau clar măsurile ce trebuiau luate pentru organizarea și desfășurarea manifestărilor culturale. Prevederile lor au urmărit să evite intervenția represivă a autorităților și să asigure protecția membrilor activi. Conținutul lor este important întrucât definea cadrul general de elaborare a programului de activitate, de alcătuire a repertoriului corului, a acțiunilor teatrale sau de lectură. Unele statute conțineau și referiri la normele de organizare a întrunirilor publice, cu precizarea că de respectarea lor era responsabil comitetul de organizare⁵⁶.

Dublul obiectiv – moral și național, stabilit prin statutele reuniunilor culturale rezultă mai cu seamă din conținutul manifestărilor organizate. Ședințele și acțiunile Societății de Cântări și Muzică „Ioan Popasu” din Caransebeș au fost adeseori prilejuri de impetuoasă manifestare a idealurilor naționale și de exprimare a voinței de apărare și conservare a valorilor culturale tradiționale. La ședințele ordinare din anul 1899/1900, de pildă, s-au prezentat lucrările: „Decebal, ultimul rege dac”; „Despre lux”; au fost recitate poeziile: „Noi vrem pământ”, „Rugămintea din urmă”, „Regina ostrogoților”, „El Zorab” ș.a.; s-au interpretat piesele muzicale: Cântecul ginteii latine, Idilă, Serenadă ș.a.⁵⁷. Programul acțiunii culturale a societății, din 21 mai 1890, a avut ca motto cuvintele „uniți în cuget”. Orchestra a interpretat Marșul lui Mihai Viteazul și Cântecul Doină; Serenadă. S-a prezentat poezia La icoană (Alexandru Vlahuță). În privința activității

⁵⁵ Angela Rotaru-Dumitrescu, *op. cit.*, p. 263.

⁵⁶ I. Pârvu, *op. cit.*, p. 203-204.

⁵⁷ D. Alic, *op. cit.*, p. 26-27.

muzicale, programele societății constituiau un model de selecție și mesaj cu conținut național. În 1879 s-au interpretat cântecele Hora Griviței, Marșul ostașilor, Cântec ostășesc, ca un omagiu adus vitejiei armatei române în războiul de independență. În anii următori, activitatea muzicală include piese corale, precum: Marșul lui Mihai Viteazul, Dorul înstrăinatului, Cântecul gîntei latine, Uniți în Cuget, Balada, Cislă, creațiile lui Ioan Vidu, I. Șt. Paulian. Activitatea s-a extins mereu, a devenit mai complexă și laborioasă. În anul 1903/1904 a organizat 17 ședințe ordinare, 2 extraordinare, una festivă, prezentându-se 15 lucrări, urmate de dezbateri critice⁵⁸. În timpul campaniei electorale din 1906, tinerii membri ai Societății, îmbrăcați în haine țărănești, au cutreierat satele, au interpretat cântece în casele sătenilor, susținând candidatul Partidului Național Român. Într-o adresă a contelui Apponyi trimisă mitropolitului Ioan Mețianu se preciza: „teologii și preparanzii participă la toate mișcările politice fanatizând poporul în lupta pentru revendicări naționale”⁵⁹. Poeziile lui Vasile Alecsandri, George Coșbuc, Mihai Eminescu, Alexandru Vlahuță, Octavian Goga, Victor Vlad Delamarina (Peneș Curcanul, Rugămintea din urmă, Santinela română, Doina, Clăcașii ș.a.) au fost mereu prezente în programul manifestărilor culturale pe care le-a organizat. În cadrul activității s-a cultivat mereu interesul pentru cunoașterea istoriei poporului român. Biblioteca achiziționează lucrările scrise de A. D. Xenopol, George Barițiu, August Treboniu Laurian, Grigore Tocilescu, V. A. Urechea, Iosif Vulcan, Nicolae Gane etc. Sunt elaborate conferințe publice despre Mihai Viteazul și alte personalități din trecutul istoric. Revista „Progresul” reflectă interesul pentru literatură, pentru învățarea creației literare a lui V. Alecsandri, Mihai Eminescu, G. Coșbuc, Dimitrie Bolintineanu⁶⁰. Îndeplinind obiectivele stabilite prin statut, întreaga activitate desfășurată în cursul anilor a însemnat un real sprijin dat mișcării culturale naționale, un impuls pentru afirmarea acesteia.

O importanță deosebită a avut și activitatea desfășurată de Reuniunea de Teatru, Casinou și de Cetire din Oravița, susținută de intelectualii, de minierii și oamenii din uzinele localității. În sufletul membrilor ei a fost permanent trează dorința de a cultiva limba română prin realizarea unor acțiuni artistice de calitate. Prin cântece, interpretarea de piese de teatru, recitarea de poezii căutau să contribuie la întărirea conștiinței naționale și la

⁵⁸ Angela Rotaru-Dumitrescu, *op. cit.*, p. 253.

⁵⁹ C. Brătescu, *op. cit.*, p. 90-91.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 88-90.

cunoașterea valorii culturii românești. La serbarea organizată în 8 martie 1913 toate coristele au participat îmbrăcate în costume naționale, dând expresie sentimentelor nutrite. În programele pregătite și realizate au inclus cântece patriotice („Domnul Tudor”, „Hora Sinaia”, „Arboroasa”, „La malurile Prutului”, „Hora curcanilor”, „Cât îi țara românească”, ș.a.), au pus în scenă operetele Nașa Trina, Forfecarii, Sub păr, au pregătit spectacole cu piesele de teatru: Rusaliile, Creditorii, Cine-Cinel, Nunta țărănească, Ruga de la Chizătău, Baba Hârca, Arvinte și Pepelea, O noapte furtunoasă, cu opereta Crai Nou, monologul satiric Niță Pangen etc.⁶¹. Referindu-se la evoluția artistică a membrilor Reuniunii, ziarul *Dreptatea* scria următoarele: „Orăvițenii ar putea fi mândri, căci posed în sânul lor o ceată de diletanți erudiți, cu cari la orice ocazie ar putea debuta”⁶². Reuniunea de la Oravița s-a bucurat de un important prestigiu, mai cu seamă în partea de sud a Banatului istoric, și a influențat permanent afirmarea mișcării culturale.

Programul de activitate al Reuniunii Române de Cânt și Muzică „Armonia” din Ticvaniul Mare a oferit numeroase prilejuri de cultivare a sentimentului național și de punere în valoare a bogatei tradiții culturale. În repertoriul său întâlnim mereu cântecele: Pe-al nostru steag, Tricolorul, Marșul lui Mihai Eroul, Răsunetul Ardealului, Înainte Române, Dorul înstrăinatului, Român Verde ș.a. alături de creația muzicală a compozitorilor bănățeni (cântecele Mândră țară e Banatul, Hora Armonia, Sus opincă, Coasa, Hora cântăreților etc.)⁶³. Și activitatea acestei Reuniuni a însemnat o reală contribuție la afirmarea culturii bănățene.

În condițiile regimului politic dualist austro-ungar, românii din Banatul istoric au considerat activitatea culturală ca o modalitate de a întări coeziunea națiunii, ca o posibilitate de a potența valorile care să asigure progresul societății românești⁶⁴. Aceasta explică faptul că populația românească a sprijinit reuniunile de cultură, s-a implicat direct în activitatea acestora. A fi corist în Banat – sublinia un cercetător al problemei „înseamnă a fi, în sat, un om care se deosebea de ceilalți consăteni ai săi prin prestigiul său social și cultural”⁶⁵. Această realitate justifică complexa și

⁶¹ D. Jompan, *op. cit.*, p. 153-158.

⁶² I. Crișan, *Teatrul din Oravița*, Reșița, 1968, p. 54.

⁶³ D. Jompan, *op. cit.*, p. 213.

⁶⁴ Fl. Zamfir, *Școală și Societate românească din comitatul Timiș, între anii 1867-1918*, Timișoara, 2009, p. 288.

⁶⁵ C. Tufan-Stan, *op. cit.*, p. 20.

ampla activitate a reuniunilor culturale din Banatul istoric până în anii primului război mondial în foarte multe localități ale provinciei motivează strădania lor pentru a obține aprobarea Statutelor de funcționare.

Statutele au ocupat un loc important în activitatea desfășurată de Reuniunile culturale. Conțineau prevederi clare privind modul de organizare internă, drepturile și atribuțiile membrilor și organelor de conducere, principiile de organizare a manifestărilor culturale. Au asigurat un cadru de legalitate și de protejare a membrilor față de presiunile autorităților. Au asigurat orientarea activităților spre realizarea a două obiective esențiale: educația morală și afirmarea conștiinței și culturii naționale. Înfăptuirea acestora a determinat organizarea de acțiuni culturale complexe, în care cântecul, poezia, piesa de teatru, au dat expresie voinței de a susține valorile culturii naționale.

STATUTES OF THE CULTURAL ASSOCIATIONS AND THEIR ROLLE IN THE ROMANIAN CULTURAL MOVEMENT ASSERTING IN THE HISTORICAL BANAT

Abstract

The Statutes had an important place in the activities held by the Cultural Associations. They enclosed detailed provisions on the internal organization of the associations and clear stipulations on the members' and leaderships' rights and duties, as well as the principles of cultural events organizing. The Statutes were approved by the Hungarian ministries and so they provided a legal and protective framework for the associations' members against the authorities' pressures and abuses. Their content drew two essential objectives: moral education and the national consciousness and culture asserting. Their implementing generated complex cultural events where song, poetry and theatre gave expression to national ideal supporting will.